РЕЦЕНЗІЯ
рецензента, доктора географічних наук, професора, завідувача кафедри географії та менеджменту туризму географічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
Короля Олександра Дмитровича
на дисертаційну роботу Кісіля Романа Володимировича на тему «Етнокультурний потенціал розвитку територіальних громад Чернівецької області», поданої до захисту на здобуття ступеня доктора філософії (phd) з галузі знань 10 – природничі науки за спеціальністю 106 – географія

Актуальність теми дисертації та її відповідність сучасним напрямам географічних досліджень. Дисертаційна робота Кісіля Романа Володимировича присвячена проблематиці, яка перебуває на перетині суспільної географії, географії культури, етногеографії, регіоналістики та просторового планування. Її актуальність визначається не лише потребою інвентаризації та збереження культурної спадщини, а передусім необхідністю осмислення етнокультурних ресурсів як територіально організованого потенціалу, здатного впливати на стійкість, ідентичність, туристичну привабливість і соціально-економічний розвиток громад. У цьому сенсі автор виходить за межі описового підходу до культурної спадщини та розглядає її як складову сучасних процесів місцевого і регіонального розвитку.

Особливо вдалим є вибір Чернівецької області як модельного регіону. Її прикордонне положення, історична зміна державної належності, етнічна й конфесійна мозаїчність, поєднання українського, румунського, молдовського, єврейського, німецького, польського та інших культурних впливів, а також наявність виразних етнографічних ареалів створюють унікальне поле для аналізу просторової диференціації етнокультурного потенціалу. Водночас сучасні міграційні процеси, воєнні ризики, демографічні зміни та неоднакова інституційна спроможність громад створили проблему збереження й використання такого потенціалу ще більш практично значущою.

Сильним боком постановки проблеми є її безпосередній зв'язок із реформою місцевого самоврядування та децентралізацією. Саме територіальні громади сьогодні стають ключовим рівнем, на якому поєднуються завдання охорони спадщини, розвитку туризму, підтримки культурних практик, формування локального бренду, просторового планування та залучення населення до культурного життя. Тому дослідження, в якому етнокультурний потенціал аналізується саме в розрізі громад, відповідає сучасній логіці територіальної організації України та має чітко виражене прикладне спрямування та високу актуальність.

Зміст дисертаційної роботи безпосередньо відповідає предметній області спеціальності 106 – Географія, оскільки основний акцент зроблено на просторових закономірностях, територіальній структурі, локалізації, концентрації, доступності, типізації та відмінностях між громадами.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження Кісіля Р.В. прямо пов'язане з напрямами наукової роботи кафедри географії України та регіоналістики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Окремі його положення розкривають та доповнюють наукову проблематику кафедральних тем «Просторове планування і трансформаційні процеси регіонального розвитку Карпато-Подільських областей України» (№ державної реєстрації 0121U100332) та «Просторові аспекти природних, соціальних і господарських систем Карпато-Подільського регіону в умовах трансформаційних процесів» (№ державної реєстрації 0126U004327).

Ступінь наукової обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій та достовірність отриманих результатів. Наукові положення дисертації ґрунтуються на достатньо широкій і різнорідній інформаційній основі. Автор опрацював матеріали державних та регіональних реєстрів, документи органів влади й місцевого самоврядування, статистичні дані, картографічні та геопросторові джерела, матеріали OpenStreetMap, відомості про об'єкти культурної спадщини, музеї, сакральні споруди, історичні кладовища, етнофестивальні практики, традиційні ремесла та інші матеріальні й нематеріальні прояви локальної культури. З огляду на фрагментарність і нерівномірність офіційних відомостей у розрізі громад, важливо, що здобувач здійснював зіставлення та верифікацію даних із різних джерел і сформував власну інформаційну та геопросторову базу.

Методичний апарат роботи відповідає її меті та дослідницьким завданням. У дисертації поєднано системно-структурний, історико-географічний, порівняльно-географічний, статистичний, картографічний і геоінформаційний підходи. Окремого схвалення заслуговує використання просторового й мережевого аналізу, геокодування, оцінювання концентрації та доступності, а також побудова діаграм Вороного для окреслення зон просторового тяжіння до культурних, музейних, сакральних та інших етнокультурних центрів. Така методична комбінація дозволила перейти від простого переліку об'єктів до аналізу їх реальної територіальної ролі.

Достовірність узагальнень посилюється тим, що автор аналізує не один сегмент етнокультурного середовища, а цілу систему взаємопов'язаних компонентів. До уваги взято архітектурну і сакральну спадщину, музейну мережу, історичні кладовища та некрополі, фестивальний рух, гастрономічні традиції, народне вбрання, ремесла, фольклор та інші прояви нематеріальної культури. Це дозволяє уникнути однобічності й дає підстави для інтегральних висновків щодо сформованості етнокультурного потенціалу територіальних громад.

Обґрунтованість і достовірність оригінальних авторських розробок дисертанта забезпечена належною апробацією результатів дослідження на наукових конференціях (6) та достатнім ступенем опублікованості власних результатів (список публікацій за темою дисертації налічує 5 позицій). Серед публікацій 1 стаття у співавторстві опублікована у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України (категорія А) та проіндексованих у

наукометричних базах даних Web of Science Core Collection; а також 4 статі у наукових фахових виданнях України категорії «Б» (з яких 1 є одноосібною).

Структура і зміст дисертації. Структура дисертаційного дослідження Кісіля Романа Володимировича загалом є логічною, послідовною та відповідає сформульованій меті й поставленим завданням. Побудова роботи дозволяє простежити перехід від теоретико-методологічного осмислення етнокультурного потенціалу до аналізу чинників його формування, а надалі – до комплексного дослідження конкретних складових і просторової диференціації в межах територіальних громад Чернівецької області. Водночас окремі структурні частини роботи є нерівнозначними за обсягом і рівнем аналітичного насичення.

Загальний обсяг дисертації становить 299 сторінок, з яких 195 сторінок припадає на основний текст. Робота містить анотації українською та англійською мовами, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел і 11 додатків; ілюстративний матеріал представлений 7 таблицями та 23 рисунками, серед яких 12 картосхем, 6 схематичних рисунків і 5 фотографій.

У першому розділі розкрито теоретико-методологічні засади суспільно-географічного дослідження етнокультурного потенціалу, уточнено понятійний апарат, компонентну, територіальну та функціональну структуру досліджуваного явища, а також представлено методику його оцінювання. Другий розділ присвячено систематизації чинників формування етнокультурного потенціалу та аналізу історико-географічних, демографічних, етномовних, конфесійних і соціально-економічних передумов його територіальної диференціації. Найбільш змістовно насиченим є третій розділ, у якому здійснено аналіз житлової та господарської архітектурної спадщини, сакральних об'єктів, музейної мережі, історичних кладовищ і некрополів, етнофестивальної діяльності та інших складових нематеріального етнокультурного потенціалу, а також проведено типізацію територіальних громад. Саме цей розділ формує основний емпіричний результат роботи. Висновки загалом відповідають змісту дисертації та поставленим завданням, відображають основні наукові результати й практичні положення. Оформлення роботи відповідає встановленим вимогам до кваліфікаційних наукових праць.

Наукова новизна та достовірність одержаних результатів, що виносяться на захист. Наукова новизна дисертації має комплексний характер. Передусім заслуговує на увагу авторське суспільно-географічне трактування етнокультурного потенціалу територіальної громади. У роботі цей потенціал не зводиться до суми пам'яток, культурних установ або традицій, а розглядається як територіально організована система матеріальних і нематеріальних надбань, практик, ландшафтів, інституцій і носіїв культури, що має здатність до збереження, відтворення, інтерпретації та практичного використання. Такий підхід є методологічно продуктивним, оскільки поєднує ресурсну, функціональну й просторову складові.

Важливим результатом є комплексне оцінювання етнокультурного потенціалу всіх територіальних громад Чернівецької області. Автор не обмежився

характеристикою найбільш відомих культурних центрів, а поширив аналіз на всю систему громад регіону, що дало змогу виявити просторові диспропорції, ядра концентрації, периферійні зони та різні типи поєднання матеріальних і нематеріальних компонентів.

Новизною відзначається також сформована геопросторова база етнокультурних об'єктів і застосування до неї інструментарію ГІС-аналізу. Особливості концентрації, доступності та просторового тяжіння інтерпретуються як характеристики територіальної структури етнокультурного потенціалу. Завдяки цьому картографічні матеріали в дисертації виконують не декоративну, а аналітичну функцію.

Окремої позитивної оцінки заслуговує типізація та класифікація територіальних громад за рівнем і структурою етнокультурного потенціалу. Вона створює основу для диференційованої регіональної політики, так як громади з високою концентрацією спадщини, потужним фестивальним або музейним компонентом, виразною етнографічною специфікою чи недостатньою інституціоналізацією ресурсів потребують різних управлінських рішень. Саме така логіка переводить результати дослідження з академічної площини у сферу стратегічного планування.

Теоретичне і практичне значення результатів дисертації. Теоретична цінність роботи полягає в розвитку понятійно-термінологічного апарату суспільної географії культури та в уточненні співвідношення категорій «етнокультурні ресурси», «етнокультурна спадщина» і «етнокультурний потенціал». Автор послідовно показує, що потенціал характеризує не лише наявність культурних елементів, а й можливості їх актуалізації в сучасному територіальному розвитку. Визначення компонентної, територіальної та функціональної структури етнокультурного потенціалу розширює можливості його порівняльного аналізу в інших поліетнічних, прикордонних і поліконфесійних регіонах України.

Практичне значення дисертації є одним із її очевидних сильних боків. Результати можуть використовуватися для підготовки стратегій розвитку територіальних громад, програм охорони культурної спадщини, туристичних маршрутів, культурних проєктів, програм підтримки традиційних ремесел, формування територіальних брендів і розвитку культурно-пізнавального та етнічного туризму. Авторські висновки особливо важливі для громад, у яких культурні ресурси є значними, але недостатньо інтегрованими в місцеву економіку та просторове планування.

Вагомим аргументом на користь прикладної цінності роботи є фактичне використання її результатів у діяльності Чернівецької обласної ради, у підготовці положень регіональних стратегічних і програмних документів, а також у науковій та освітній роботі кафедри географії України та регіоналістики географічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Це підтверджує, що запропоновані положення не залишилися суто теоретичними.

Стиль викладу та якість оформлення дисертаційної роботи. Текст дисертації написаний у науковому стилі, а виклад переважно відзначається послідовністю та термінологічною визначеністю. Понятійний апарат використовується системно, основні терміни вводяться й уточнюються на початковому етапі дослідження, що полегшує сприйняття подальших аналітичних побудов. Карти, таблиці, схеми і діаграми мають безпосередній зв'язок із текстом та використовуються для аргументації висновків.

Дотримання правил академічної доброчесності. Дисертаційна робота Кісіля Романа Володимировича є самостійним завершеним науковим дослідженням, виконаним із дотриманням усіх норм академічної доброчесності. Усі запозичені ідеї, теоретичні положення, статистичні дані та результати інших авторів супроводжуються коректними й вичерпними посиланнями на першоджерела. Детальний аналіз змісту праці засвідчив відсутність ознак плагіату, фабрикації чи фальсифікації даних. Оформлення бібліографічного списку та цитування літературних джерел відповідають чинним стандартам, що забезпечує прозорість і відтворюваність результатів.

Сформульовані в роботі наукові положення, узагальнення, методичні підходи та висновки мають самостійний характер і є результатом власних досліджень автора, що підтверджується змістом дисертації та його опублікованими працями. Здобувач продемонстрував сумлінність у роботі з джерельною базою, дотримуючись принципів об'єктивності, достовірності та критичного аналізу. Ознак, які б ставили під сумнів самостійність виконаного дослідження, під час ознайомлення з роботою не виявлено.

Дискусійні положення, зауваження та побажання.

Загальна позитивна оцінка дисертації не виключає наявності положень, які можуть стати предметом наукової дискусії або подальшого розвитку, а саме:

1) Традиційними термінологічними словосполученнями, які не викликають сумнівів, є етнокультурна спадщина, етнокультурна сфера. Безумовно, етнокультурне – це те, що присутнє тепер (сфера), але увібрано з минулого (спадщина). Потенціал – це проекція із теперішнього в майбутнє. На мій погляд поняття ЕКП краще було розкласти на складові: етнокультурна спадщина, етнокультурна сфера. Тоді об'єкт можна було б подати як етнокультурна спадщина, а предмет – етнокультурна спадщина як чинник розвитку етнокультурної сфери. Так, ЕКП має право на існування, але його слід було розглядати як синтезоване із інших понять, принаймні на основі поняття етнокультурна спадщина та інших.

2) В аналізі компонентної структури вже зустрічається поняття спадщина, хочу у цьому випадку вже добре працює поняття ресурси, яке не використовується автором. Як наслідок, компоненти, які формують ту ж саму структуру називаються нарізно: спадщина, ландшафт, складова та ін.

3) У розгляді територіальної структури ЕКП викликає сумнів така таксономічна одиниця як «окремий етнокультурний об'єкт», бо об'єкт як такий – поняття відірване від території. Варто було б використати поняття «пункт». Тоді

визначення стало б природнішим: Етнокультурний пункт – це локалізований у просторі матеріальний або нематеріальний об'єкт етнокультурної спадщини… Потребують більшого роз'яснення такі поняття як лінійні елементи (етнокультурні маршрути та коридори).

4) Не зрозумілою залишається методика розрахунку індексів компонентів ЕКП, зокрема – звідки береться x_ij – значення j-го показника для і-ї громади?

5) Не достатнім, на наш погляд, є застосування полігонів Вороного для дослідження просторової щільності пам'яток культурної спадщини. Для цієї задачі набагато краще підходить метод «Kernel Density Estimation», який є одним із інструментів картографічного аналізу в сучасних ГІС-програмах (як-от ArcGIS).

6) Помилка в назві таблиці 3.7.2 – написано «Типізація територіальних громад…», хоча в таблиці представлена класифікація. Натомість в назві наступної карти зазначено вже правильно.

7) У теоретико-методологічному розділі є параграф про територіальну структуру ЕКП з описом основних таксономічних одиниць. Натомість в роботі відсутні результати за цим параграфом. Зокрема не виділені та не картографовані ці таксономічні одиниці територіальної структури ЕКП Чернівецької області. Такі результати є важливими для суспільно-географічного дослідження територіальної структури будь-якого явища.

Наведені зауваження мають переважно дискусійний і рекомендаційний характер, стосуються можливостей подальшого поглиблення окремих положень та не знижують загальної позитивної оцінки виконаного дослідження.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Кісіля Романа Володимировича «Етнокультурний потенціал розвитку територіальних громад Чернівецької області» є завершеним, самостійним і змістовно цілісним науковим дослідженням, у якому розв'язано актуальне наукове завдання суспільно-географічного вивчення етнокультурного потенціалу територіальних громад, його компонентної, територіальної та функціональної структури, чинників формування, просторової диференціації та напрямів практичного використання.

Одержані результати характеризуються науковою новизною, належним рівнем обґрунтованості та мають теоретичне й прикладне значення для суспільної географії, географії культури, етногеографії, регіоналістики, туризмознавства та практики стратегічного і просторового планування територіальних громад. Зміст дисертації відповідає заявленій спеціальності 106 – Географія галузі знань 10 – Природничі науки, а основні результати достатньо повно оприлюднені в наукових публікаціях та апробовані на фахових наукових конференціях та семінарі.

За своїм змістом, рівнем наукової новизни, ступенем завершеності та практичною значущістю дисертаційна робота відповідає вимогам, що ставляться до кваліфікаційних наукових праць на здобуття ступеня доктора філософії, а саме «Порядку присудження ступеня доктора філософії та припинення дії рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. (зі змінами, внесеними згідно з

Постановами Кабінету Міністрів України №341 від 21.03.2022 р., № 502 від 19.05.2023 р., № 507 від 03.05.2024 р. та №1240 від 07.10.2026 р.), а також «Вимогам до оформлення дисертацій», затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. (зі змінами і доповненнями, внесеними Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.).

Вважаю, що Кісіль Роман Володимирович заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 10 – Природничі науки за спеціальністю 106 – Географія.

Рецензент:
доктор географічних наук, професор,
завідувач кафедри географії та менеджменту
туризму географічного факультету
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича Олександр КОРОЛЬ

15 жовтня 2026 року

Підпис Короля О. засвідчую
Учений секретар Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
Литовська А.
"15" 10 26

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ * ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА * Код 02071240